

A „naiv pszichológustól” a fejlesztő pedagógusig

Buda Béla A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája című könyve először 1986-ban jelent meg, tartalma azonban ma is aktuális. Sőt, ha lehet mondani, még aktuálisabb, hiszen a társadalmi-politikai változásokkal szaporodnak azok a társadalmi problémák, amelyekre az iskolának reagálnia kell. Ugyanakkor nemcsak azt várják el a pedagógusoktól, hogy a nehez nevelési problémákat megoldják és oktassák a veszélyeztetett fiatalokat, hanem egyre több új követelménynek is eleget kell tenniük.

Ilyen új követelmény például az egészség megőrzésére törekvő magatartás fejlesztése és a káros szokások kialakulásának megelőzése. Ez a cél azonban merev, visszajelzést nem engedő pedagógiai situációkban, régi módszerekkel aligha érhető el.

Ha ezek az új követelmények új módszereket igényelnek, akkor a pedagógusoknak erre megfelelő eszközöket kell találniuk. Ha például a frontális oktatás helyett a csoportos foglalkozási módszerek alkalmazása a cél, már akkor is számos olyan probléma merül fel, melyek megoldásához a szűkebb értelemben vett pedagógiai ismeretanyag nem elegendő.

Ezek a folyamatok a pedagógiai pszichológiai ismeretek a korábitól eltérő strukturálásának szükségességét vetik fel.

Buda Béla könyve ebből az irányból, a „gyakorlati szociálpszichológia” és a „mindennapi kommunikációelmélet” felől közelít a személyiségfejlődés, valamint a nevelés kérdéseire.

A szerző egy helyütt megjegyzi könyvében, hogy a pszichológus feladata nem az, hogy pszichológiára tanítsa a pedagógusokat (204. o.). A pedagógus ugyanis a pedagógia emberképe alapján kezeli tanítványait, a pszichológia szű-

kebb értelemben vett, szaktudományos emberképét nem tudná integrálni munkájában. A pszichológusnak mégis van feladata a pedagógusok vonatkozásában az iskolán belül is, ez pedig „olyan társaslélektani folyamat megindítása és szabályozása, amely a pedagógusok kreativitását felszabadítja, problémamegoldó képességét segíti, kommunikációs viszonyait tisztázza” (284. o.).

Buda Béla könyve lényegében ebből az alapállásból foglalkozik a személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiai kérdéseivel. A szerző a könyv első részében összefoglalja a személyiségfejlődést befolyásoló tényezőket. Csak felsorolászerűen, a legfontosabbakat említve: a szerző foglalkozik a biológiai hatások, a korai környezeti befolyások, a család és a kortárs csoportok, illetve a szocializáció problémáival.

A személyiséget befolyásoló hatások, változók bemutatásának azonban nem az akadémikus tudásanyag gyarapítása a célja. A szerző a pedagógus mindennapi tapasztalatai felől próbálja értelmezni a jelenségeket, illetve azokat ilyen módon igyekszik elhelyezni a tanító-nevelő munka keretei között.

A szerző kifejti azt a kognitív pszichológiai tételt, hogy mindannyian „naiv vagy implicit pszichológusok” vagyunk, „ösztönösen” tudunk egy sor pszichológiai működési szabályról. A pedagógusok vonatkozásában így a szociálpszichológia feladatává „a már amúgy is sejtett-tudott dolgok tudatosítása, szakszerű fogalmakba vonása, rendszerezése” (148. o.) válik.

A könyv gondolatai illeszkednek ehhez a tételhez. Ezért áll a könyv tengelyében a pedagógiai munkának az a két vonása, melyet a szerző a legfontosabbnak tart, a kapcsolat (a csoporthelyzetben létrejövő személyes viszony) és a kommunikáció.

Amikor arról írok, hogy a szerző a mindennapi pedagógiai helyzetek szempontjából releváns szociálpszichológiai, illetve személyiséglélektani ismeretanyagot foglalja össze, csoportosítja és értékeli, akkor tulajdonképpen arról van szó, hogy ezeket az ismereteket a szerző a *személyes viszony* és a *kommunikáció* erőterében mutatja be, a mindennapi pedagógiai szituációk vonatkozásában. Ugyanis ezekkel a tulajdonságokkal jellemezhető az a szociálpszichológiai mező, amelyben a gyerekek mindennapi iskolai életüket élik – legyen szó egészséges vagy kóros személyiségfejlődést mutató személyekről.

A könyv második felében ebben a szellemben mutatja be az egyéni fejlődési különbségeket, az életkori sajátosságokat, a kortárs csoportokat, a konfliktushelyzeteket, a viselkedészavartokat stb.

A felsorolt jellemzők nem önmagukban állnak (mint valamely biológiai vagy karakterológiai folyamat végeredményei), hanem a pedagógus-diák, diák-diák, illetve szülő-gyerek és pedagógus-szülő kapcsolatokban nyerik el jelentésüket, és egyben ugyanezen viszonyok terében adnak alkalmat a pedagógus beavatkozó, korrigáló, fejlesztő munkájára.

E munka középpontjában, mint ahogy említettem, a személyes viszony és a kommunikáció (különös tekintettel a metakommunikációra) áll. Az osztályban mint csoporthelyzetben kialakuló viselkedések a metakommunikáció segítségével „megfejthetők”, értelmezhetők. A csoporthelyzet metakommunikatív értelmezésében az addig háttérbe szoruló jelenségek felértékelődnek, mint amilyen a gyerekek fantáziája, a játék vagy a humor. Ugyanakkor bizonyos problémahelyzetek „lázáadásból”, „provokatív” viselkedésből olyan konfliktussá „szelídülnek”, amelyek már egyszerű módon megoldhatók (vagy nem is igényelnek valamilyen különleges „technikát”).

A könyv gondolatmenetében a konfliktusok szükségszerűen megjelenő folyamatok, hiszen sem a diákok személyiségfejlődése, sem a nevelési folyamat nem képzelhető el nélkülük. Egy más pedagógiai alapállásban legfeljebb ezeknek a konfliktusoknak (és szereplőiknek) elhallgatása, elfojtása, izolálása következik be.

Ezek az említett, markáns jegyeket mutató paradigmaticus helyzetek alkalmat adnak arra, hogy a pedagógus a gyerekekkel újszerű és más szintű, érzelmileg élénkebb kommunikatív kapcsolatba lépjen. Az ilyen helyzetek a gyerekek egymás közötti viszonyát és kommunikációját is megváltoztatják.

A pedagógus számára – is – a legjobb tanítás az ilyen paradigmaticus helyzetek megoldása, illetve ezek elemzése, mert ilyenkor öntudatlanul, „naiv pszichológusként” is lehet ismereteket és módszereket nyerni hasonló helyzetek megoldásához.

Ez esetben a pedagógus munkája már közel kerül a mentálhigiénés szakemberéhez, hiszen a személyiség fejlesztéséről, az *elakadások korrekciójáról* van szó. Itt a könyv nagyon fontos distinkciót tesz a pszichológus vagy pszichiáter szakember „kezelése”, gyógyító munkája irányába: a pedagógus saját módszereivel, saját emberképe alapján és saját terepén (az iskolában) végzi el a fejlesztő-korrektív tevékenységet.

Ez utóbbi kérdés, tehát a pedagógus és más mentálhigiénés szakember (elsősorban a pszichológus) kapcsolata sok vita forrása. A szerző úgy véli, hogy a pszichológus a pedagógus munkáját mint külső szakember tudja segíteni (mentálhigiénés tanácsadás, pszichoterápia formájában). Ha a pszichológus az iskolán belülre kerül, akkor ott nem a gyerekekkel kell foglalkoznia (hiszen erre való a pedagógus), hanem a pedagógusok munkafeltételeit, emberi és szakmai viszonyait kell javítani. Ilyen munka lehet például a pedagógusok kö-